

TRT'nin çocuklara yönelik çizgi filmlerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından incelenmesi*

Neva Şahin**

Öz

Bu çalışma, TRT'nin çocuklara yönelik çizgi filmlerinde değer aktarımına odaklanmaktadır. Değer, toplumu oluşturan bireyler arasında yazıya dayanmayan sözlü kurallar bütünüdür. Sözlü kurallar bütünü olan değerler, önce aile sonra çevre, okullar ve kitle iletişim araçları aracılığıyla öğrenilir. Değerlerin eğitiminde okullar tek toplumsallaşma yolu gibi görülse de aile, akrân grubu, kitle iletişim araçları ve sivil toplum örgütleri değerler eğitimi besleyen kaynaklardır. Çizgi filmler birçok eğitim kurumunun yaptığı işlevi tek başına yapabilecek durumdadır. Bunun yanı sıra çizgi filmler çocukların en çok tercih ettiği eğlence aracıdır. Araştırmalara göre çocukların çizgi film izleme döneminin en yoğun olduğu yaşlar, 5-11 yaş arası olarak saptanmıştır. Dolayısıyla bu yaş grubuna yönelik yapılacak araştırmalar önem kazanmaktadır. Hedef kitlesi sadece çocuklar olan ve çocuk merkezli yayın yapan ilk ve tek yerli çocuk temalı televizyon kanalı olma amacıyla açılan TRT Çocuk, 1 Kasım 2008 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Bu çalışmada, Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer alan değerlere dayanarak TRT Çocuk Kanalında 2015-2016 yayın döneminde yayınlanan ve günümüzde de yayını devam eden iki çizgi filmin değer aktarımı açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasıdır. Öğretim programlarındaki değer aktarımıyla ilgili kazanımlardan kod ve tema olarak faydalanılmıştır. Kod ve temalardan yola çıkılarak hazırlanan kontrol listesi ile içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda çizgi filmlerin değerler yönünden zengin olduğu görülmüştür. Ancak bunun yanı sıra olumsuz davranış örneklerine de rastlanmıştır. Türkçe söz varlığına ise çizgi filmlerde yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çocuk, çizgi film, değer, Türkçe öğretimi, TRT

The investigation of TRT's cartoons for children in Turkish language teaching and value transfer

Abstract

This study focuses on the transfer of value in TRT's cartoons for children. Value is a set of verbal rules that are not based on writing between individuals who make up society. Values that are the sum of verbal rules are first learned through family, environment, schools and mass media. Although schools are seen as the only way of socialization in the education of values, the family, peer group, mass media and non-governmental organizations are the sources that feed the values education. Cartoons are able to do the function of many educational institutions alone. Besides, cartoons are the most preferred entertainment way for children. According to the researches, the age of the cartoon watching period is 5-11 years of age. Therefore, researches for this age group gain importance. TRT Çocuk was launched on November 1, 2008, with the aim of being the first and only local child-themed television channel which broadcasts for children. In this study, it is aimed to examine 2 cartoons which are shown on television in the broadcast period of 2015-2016 and continue to broadcast in TRT Çocuk Channel based on the values in Turkish Language Teaching Programme. Research is a case study of qualitative research methods. It was used as a code and theme from the gains related to the value transfer in the curriculums. Content analysis was made with the checklist based on code and themes. As a result of the analysis, it was seen that cartoons were rich

* Bu çalışma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde yürütülen doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

** Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: meva.sahin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6177-9885

in values. However, there were also scenes with negative behaviour. Turkish vocabularies are not sufficiently given in cartoons.

Keywords: Child, cartoon, value, Turkish language teaching, TRT

Giriş

Milletler sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel, maddi ve manevi unsurlara sahiptirler. Değer olarak adlandırabileceğimiz bu unsurlar, nesilden nesile aktarılır. Nesiller arası aktarım da eğitim kurumlarından önce ailede başlar. Aile, okul çağına gelmemiş çocuklara gözlem ve yaşantının yanı sıra masal, ninni, destan, orta oyunu, Karagöz ve Hacivat, çocuk oyunları ve oyuncaklarla bu değerleri benimsetmeye çalışır. Televizyonun olmadığı dönemlerde, bu değerler sözlü olarak aktarılırken televizyonun hayatımızda geniş bir yer edinmesiyle görsel ve işitsel olarak da aktarılmaktadır. Çocukların gelişim dönemlerine uygun olarak seyrettikleri çizgi filmler de bu yönleriyle önem kazanmaktadır. Sevilen kahramanlar yaratmak amacını taşıyan çizgi filmler, çocukların gelişim ve öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra sevilen kahramanların, çocuklara verilmesi istenen değerleri benimsetmede didaktik bilgidan daha etkili olduğu bir gerçektir.

1. Değer tanımı

Değer kelimesinin etimolojisine baktığımızda Latince “güçlü olmak, iyi olmak” anlamındaki “valere” kökünden türetildiği görülmektedir. Değer, 13. yüzyılda “bir şeyin kendine özgü değerine eşit fiyatı”; 14. yüzyılın sonuna doğru ise “bir şeyin yararlı veya öngörülebilir olma derecesi” anlamında kullanılır. “Sosyal ahlak” anlamında kullanımı da resim dilinden 1918’de geçmiştir (Online Etymology Dictionary, t.y.).

Değer kavramı, felsefe, sosyoloji, psikoloji, din, tarih, eğitim gibi farklı birçok alanın çalışma sahası içindedir. Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki tüm bilimleri kapsayıcı bir değer tanımı bulunmamaktadır. Her bilim dalı değeri kendi alanına göre tanımlamaktadır.

Literatürde yer alan değer tanımlarına baktığımızda Kluckhohn’a göre değer, “Bir grubun veya bireyin özelliğini gizli veya açık olarak ortaya koyan, eylemin biçim, araç ve amaçları arasından tercih yapmayı etkileyen bir kavramdır” (1962, s. 395). Güngör, hayatımızın gayeleri olmakla birlikte “sadece kendi hayatımızın değil, başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz” şeyler (1993, s. 85) olarak tanımlarken Schwart’a göre insanların, olayların, davranışların seçilmesini veya değerlendirilmesini yönlendiren ölçütlerdir (1994, s. 20). Hökelekli (2013, s. 285) “davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallar, eylem ve davranışlarımızın yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlakiliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlar olarak” tanımlamaktadır. Rokeach ise değer, “belli bir davranış tarzı ya da varoluşun temel amacını ilgilendiren uzun süreli kişisel bir inanış” olduğunu ileri sürer (aktaran Güven, 2014, s. 16).

Yapılan tanımları incelediğimizde değeri toplumun dayanışma ve birlik içerisinde varlığını sürdürmesini sağlayan, toplumdaki her bireyin eylem ve davranışlarının yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlakiliğini ölçmeye yarayan, toplumlara göre farklılık arz eden ve korunmaya çalışılan maddi ve manevi inanışlar olarak tanımlayabiliriz.

2. Değer eğitimi

Değerler eğitimi tarihine bakıldığında 10 değer, öğretimine dayalı olarak “Ahlak Eğitimi” adıyla 20. yüzyılın ilk yarısında Amerika’da başlar. 20. yüzyılın ikinci yarısında ahlak eğitimi yeterli görülmeyle ileri düşünceli eğitimciler tarafından kapsamı genişletilir.

Ülkemize ise uzun yıllardan beri değer eğitimi bilinçli bir şekilde yapılmamıştır. Eğitim programları incelendiğinde sadece 1915 ve 1924 ilköğretim müfredat programlarında ahlak, din ve Kur’an-ı Kerim derslerine rastlanmaktadır. 1974’e kadar da bu derslerden herhangi birine

rastlamak mümkün değildir (Tozlu, 2003, s. 53-54). Türk millî eğitiminin amaç ve ilkeleri, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na dayanmaktadır. Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına bakıldığında şu amaç dikkat çekmektedir;

Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek

Bu amaç, öğrencilere değerlerin aktarılmasını işaret etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı, 2003 yılından itibaren geliştirdiği öğretim programlarına kültürel ve evrensel değerleri yansıtmaya başlamıştır. Yönetmelik, program gibi konulara yön veren 18. Millî Eğitim Şurasında alınan kararlarda okullarda insani, ahlaki, sosyal, kültürel ve demokratik değerler geliştirilmeli ve öğretim programlarında ulusal ve evrensel değerlere dayanan yaklaşımlara öncelik verilmelidir (2010, s. 6) görüşü benimsenmiştir. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 2010/53 sayılı bir genelgesiyle de ilk defa değer eğitiminin kapsamı, hangi değerlerin öğrencilere verilmesi gerektiği açık bir şekilde açıklanmıştır.

3. Türkçe dersi öğretim programları ve değer eğitimi

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (2015) amacı, öğrencilerin yaşam boyu gereksinim duyacakları “sözlü iletişim, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmalarınıdır.” Bu açıdan “bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır.” Davranışçılığa dayanan 1981 Türkçe Eğitim Programı'nı 2005 yılında yapısalcılığa dayanan yeni bir programla değiştiren Türkiye, eğitim öğretimde öğrenci merkezli bir anlayışı benimsemiştir. Bu doğrultuda geleneksel değerler aktarımı yaklaşımları da yeni yöntemlere kavuşmuştur. Yeni programın temelini oluşturan öğrenci merkezli eğitim anlayışı gereğince öğrenme, öğrencinin bilgi, tutum ve değerlerinden başlayarak gerçekleşmektedir. Bu anlayışla birlikte, değer aktarımında telkinden farklı olarak değer açıklama, değer analizi ve ahlaki muhakeme yaklaşımları ifade edilir olmuştur (Aydın ve Gürler, 2012, s. 52).

Dil eğitimi yoluyla kültürün de aktarımını sağlamayı amaçlayan 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (6-8. sınıflar) değerler, ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. Programda değer aktarımına “Genel Amaçlar” bölümünde yer verilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2006, s. 4). 2009 1-5. sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda “Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanan, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, bilgiyi kullanabilen, üretebilen, girişimci, kişisel ve sosyal değerlere önem veren bireyler yetiştirmek” amaçlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2009, s.3). Bununla birlikte “Değerlerimiz” zorunlu temasında “Türkçemiz, Türk kültürü, Türk büyükleri” konuları içerik önerisi olarak yer almaktadır. 2015 yılında yayınlanan iki kademenin birleştirildiği yeni Türkçe programında dersin amacı, “Basılı ve elektronik ortamlarda dinlediklerini ve okuduklarını anlayan, kendilerini yazılı ve sözlü olarak ifade eden; eleştirel, yansıtıcı ve yaratıcı düşünen, millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi”dir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2015, s. 4). Sözü edilen programın “Genel Amaçlar” bölümünde ise değerlerle ilgili maddeler bulunmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2015, s. 5). “Biz ve Değerlerimiz”, “Millî Kültürümüz”, “Vatandaşlık Bilinci”, “Sağlık, Spor ve Oyun” zorunlu temalarında hangi değerlerin kazandırılacağıyla ilgili konu örneklerine yer verilmiştir.

2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. sınıflar)'nda diğer programlardan farklı olarak “Öğretim Programında Değerler Eğitimi” başlığı açılmış ve değerler eğitiminin aile ve toplum tarafından verilmesinin yanı sıra öğretim programlarının da önemli bir etkisi olduğu vurgulanmıştır. Değerlerin kazanım sürecinde öğretmenlerin rehber olduğu belirtilmiştir (Millî

Eğitim Bakanlığı, 2017, s. 7). 8 tema bulunan programda “Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk” temalarının her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunlu temalardır. 2018 yılında yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. sınıflar)’nda “Değerlerimiz” başlığı yer almaktadır. Değerlerin toplum ve eğitim açısından önemli olduğuna vurgu yapılan bu bölümde eğitim programlarının yazım sürecinde “öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb.” oluşturulmadığı belirtilmiştir. Programda “kök değerler” kavramı yer almaktadır ve bu değerler “adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018, s. 4). 2018 programında değerleri içeren temalar ve konu örnekleri 2017 programıyla aynıdır.

4. Medya ve değer eğitimi

Okulda öğretmenle gerçekleşen değerler aktarımı, bireylerden bağımsız olarak kitle iletişim araçlarıyla (televizyon, radyo, bilgisayar, akıllı telefon vb.) da gerçekleşmektedir. “Haberleşme araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde yüzyüze haberleşme şeklinde sürdürülen ve kültürün taşınmasını haberleşme kanalı olarak kullanılan masal”, efsane, fıkra, destan gibi sözlü kültür değerleri toplumu eğitmek, eğlendirmek gibi görevleri yerine getirmek için kullanılmaktadır. Özellikle televizyonun belirli bir kültür seviyesinde faaliyetini sürdürmesi sözlü kültürü dışlamış ve onun etkisini azaltmıştır (Şahin, 1987, s. 47). “Artık iletişim araçlarının insanlar tarafından kullanıldığı dünyanın hiç bir yöresinde aileler, çocuklarının eğitiminde okulöncesi dönemde bile tek başlarına etkili değildirlir. Eve giren kitle iletişim araçlarının aile ve çocuk tarafından kullanımı oranında bu etkilenme artmakta ve genişlemektedir” (Tokgöz, 1982, s. 6). Kitle iletişim araçları yoluyla çocuk, başka insanlar, tarzlar, kendi ailesinden veya ulusundan olmayan insanlar hakkında bilgi kazanmaktadır. “Bu açıdan kitle iletişim araçları çocuğun sosyal ufkunu genişletme yolunda önemli katkılar” sağlayabilir (Oktay, 1999, s. 225). Bunun yanı sıra çocuk, aynı yolla suç ve şiddet ağırlıklı sayısız görüntüye de maruz kalmaktadır. Bu sebeple kitle iletişim araçları çocuğun neyin iyi-kötü, neyin doğru-yanlış olduğu hakkında bilgi sahibi olmadığı “bir dönemde yanlış izlenimler edinmesine neden olarak gelişimini olumsuz yönde” etkileyebilir. Çocuklar için hazırlanan tüm yayınlarda olduğu gibi televizyon yayınlarında gösterilen kahramanlar çocuklara yönelik birer model olarak sunulmaktadır. Çocuklar bu kahramanlardan olumsuz özelliklere sahip olanları da izleyebilir ve kahramanın bu olumsuz özelliklerini benimseyip içselleştirebilir (Oktay, 1999, s. 234-235).

5. TRT ve çocuklara yönelik yayınları

Kamu yayıncılığı yapan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nun (TRT) 2954 sayılı Kanunla kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Bu kanunla belirlenen TRT’nin genel yayın esaslarında, “Genel ahlakın gereklerini, millî gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek; Türk millî eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak” maddesi yer almaktadır. Ayrıca her yıl TRT Yönetim Kurulu kararıyla TRT’nin bütün kademelerinde yayınlara ilgili faaliyetlerin düzenli olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla yayına ilişkin hedef ve ilkeler de belirlenmektedir. Bu hedefler ışığında TRT, çocuklara yönelik programlarında millî değerlerin yanı sıra evrensel değerleri de içeren yayınlar yapmayı hedeflemektedir (TRT, 2014, s. 1).

TRT çocuklara yönelik programlarında Türkçenin doğru ve güzel kullanılmasını özendirirken bir yandan da Türk millî eğitiminin amaçlarını da benimseyerek hedef ve ilkeler oluşturmuştur. TRT’nin çocuklara yönelik yayın politikası ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşarak toplumun her kesimini etkilemesi –özellikle de çocuklar üzerindeki etkisi- göz önünde bulundurularak TRT Çocuk kanalı, 2008 yılında yayın hayatına başladı.

6. Araştırmanın amacı ve yöntemi

Araştırmada, TRT Çocuk Kanalı'nda 2015-2016 yayın döneminde yayınlanan 2 çizgi filmin değer aktarımı açısından incelenmektedir. TRT Çocuk Kanalı, çocuklara yönelik programları "Tüm Yaş Grupları, Okul Öncesi, 6-9" olmak üzere 3 ana kategoriye ayırmaktadır. Çalışmada TRT'nin bu programlara yönelik belirlediği yaş kriteri baz alınarak 6-9 yaş grubu izleyiciye hitap eden çizgi filmler seçilmiştir. Yaş grubu ilkököl kademesiyle örtüştüğü için çalışmada 2015 (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2017 (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2018 (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programının tema ve kazanımları kullanılmıştır. Bu amaçla TRT'nin çocuklara yönelik çizgi filmlerinin aktarılması planlanan değerleri ve Türkçenin söz varlığını hangi ölçüde ihtiva ettiği incelenmiştir.

Bu araştırmayla, TRT'de 2015-2016 yayın döneminde yayınlanan yerli ve yabancı yapım çizgi filmlerden 2'sinin değerleri içerip içermediğinin analizi yapılarak çizgi filmlerde değerlerin aktarılıp aktarılmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasıdır. 2015 (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2017 (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2018 (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında değerler metinler aracılığıyla aktarıldığından ayrı bir başlık altında bulunmamaktadır. Söz konusu programlardaki değer aktarımıyla ilgili kazanımlardan kod ve tema olarak faydalanılmıştır. Kod ve temalardan yola çıkılarak kontrol listesi hazırlanarak içerik analizi de bu kazanımlara göre hazırlanan kontrol listesiyle yapılmıştır.

Çalışmada TRT'nin belirlediği yaş grupları kriter olarak alınmıştır. Bu çalışmanın evrenini çizgi filmler, örneklemini TRT Çocuk Kanalında 2015-2016 yayın döneminde yayınlanan 6-9 yaş grubu çizgi filmlerden ikisi oluşturmaktadır. Rastlantısal yöntemle seçilecek 2 çizgi filmin yine MedyaTava'nın verilerine göre izlenme oranları yüksek olan üçer bölümü çalışmada ele alınmıştır. İncelenen bölümlerden izlenme oranı en yüksek olan 1. bölüm olarak adlandırılmıştır.

7. Bulgular

7.1. Rafadan Tayfa çizgi filmine yönelik bulgular

Rafadan Tayfa, yakın geçmişte orta sınıf bir kesimin yaşadığı, mütevazı ve sıcak bir mahallede geçmektedir. Karakterlerin belli bir amacı ve kişilikleri vardır. İzleyicinin doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramları eğlenceli bir şekilde anlamalarına olanak sağlamaktadır. Mert, Akın, Hayri, Kamil, Sevim ve Hale çizgi filmdeki ana karakterlerdir.

Çizgi filmin 2015 Eylül ve 2016 Haziran ayları arasında en çok reyting alan bölümlerinde yer alan değerler aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 1

Rafadan Tayfa çizgi filmde yer alan değerler

Değerler	Değerlerin Rafadan Tayfa'da geçme sıklığı	Değerlerin geçtiği bölümler
Çalışkanlık	8	1., 2., 3.
Kahramanlık	-	-
Dayanışma	2	2.
Dostluk/arkadaşlık	11	1., 2., 3.
Vefa	-	-
Sadakat	2	1.
Aile	2	3.
Vatan	1	3.
Bayrak	-	-
Millî kültür	3	1., 2., 3.

Sevgi	15	1., 2., 3.
Saygı	7	2., 3.
Merhamet	1	3.
Eşitlik	-	-
Yardımlaşma	7	1., 2., 3.
Dürüstlük	-	-
Özgürlük	-	-
Sorumluluk	2	2.
Görev bilinci	4	2., 3.
Adalet	-	-
Temizlik	-	-

Rafadan Tayfa çizgi filminin izlenen tüm bölümlerinin yukarıda verilen değerlere önemli ölçüde katkıda bulunduğu görülmüştür. Özellikle sevgi, dostluk/arkadaşlık, çalışkanlık, yardımlaşma, saygı değerleri ön planda tutulmuştur. Bunların yanı sıra görev bilinci, millî kültür, dayanışma, sadakat, aile, sorumluluk ve merhamet değerlerine de yer verilmiştir. Vefa, bayrak, eşitlik, dürüstlük, özgürlük, adalet ve temizlik değerlerine izlenen bölümlerde yer verilmemiştir. Kamil'in ailesine ait bakkalın borcu için herkesin birlik olup yardım etmeye çalışması, Kamil'in ailesinin borcunu ödemek için tüm mahalle halkının veresiye olan borçlarını ödemesi, arkadaşlarının zor gününde Kamil'in yanında olacaklarını söylemesi, mahalleye dağıtım yapmak için çocukların istekli olması, Basri Amca'nın çocukların top oynayarak mahalleleri rahatsız etmesini istememesi, Kamil'in vatandan daha önemli bir şeyin olmadığını söylemesi, çocukların Basri Amca'ya hediye alması, Kamil'in başkasının günlüğünün okunmayacağını söylemesi, Mert'in Akın'ın emek harcayarak dizdiği domino taşlarını habersiz devireceği için özür dilemesi, Akın'ı mutlu etmek için arkadaşlarının domino taşlarını dizmesi, Mert ve Kamil'in Hayri'nin sırrını kimseyle paylaşmaması çizgi filmde yer alan olumlu değerlerden birkaçıdır. Ancak bu değerler işlenirken olumsuz örnek olabilecek durumlar da bulunmaktadır. 1. bölümde dostluk/arkadaşlık değerine olumsuz örnek olarak Hayri ve Kamil'in domino taşlarının düşmesiyle ilgili kavga etmeleri ve Mert ve Kamil'in Hayri'nin boyuyla dalga geçmesi gösterilebilir. 2. bölümde saygı değerine olumsuz örnek olarak çocukların Basri Amca'nın sokakta top oynamama kuralını bozmaları verilebilir. 3. bölümde çalışkanlık değerine Akın'ın birkaç deneme sonucunda başarılı olamadığı için öykü yazmayı bırakması ve çocukların gramofonu paylaşamayıp kavga etmeleri dostluk/arkadaşlık değerine olumsuz örnektir. Bunun dışında çizgi filmin tüm bölümlerinde kahramanların genel olarak pozitif tavırlar gösterdiği anlaşılmıştır. Çeşitli olumsuz tutum ve davranışlar sergilenmektedir ancak bu davranışların yanlış olduğuna dair konuşmalar da bölümlerde yer almaktadır.

Çizgi filmin izlenen üç bölümünde başka uygarlık ve kültüre ilişkin içerik mevcut değildir. Çizgi filmin izlenen bölümlerinde milli kültür özelliklerine yer verilmektedir. Geleneksel halk oyunlarından zeybek ve geleneksel çocuk oyunlarından dokuz kiremit oynanması örnek gösterilebilir. Kültür öğelerini sahneler dışında kullanılan dilde de görmek mümkündür. "Nasılsınız, kalın sağlıcakla, hayrola, sağ ol, merhaba, hay Allah, eksik olma" gibi Türk kültürüne ait kalıp sözler ile "belini bükmek, denk getirmek, elden gitmek, göz kulak olmak, canla başla çalışmak, seferber olmak" gibi deyimler izlenen bölümlerde sıkça kullanılmaktadır. Bu bulgular da Türkçe öğretimi açısından önemlidir.

Rafadan Tayfa çizgi film kahramanlarının kişilik özelliklerine bakacak olursak Mert, mantıklı davranmaya, olaylar karşısında sakinliğini korumaya özen gösterir. Meraklı ve akıllıdır. Akın, sorunlara pratik çözümler bulur. Zeki, doğayı koruyan, hayvanları seven, dost canlısı bir çocuktur. Hayri'nin Kamil ile tatlı atışmaları olur ama birbirlerini çok severler. Sivri zekası ve yemeklere olan düşkünlüğü, olaylar karşısındaki abartı tutumu, dikkat çeken özelliklerindedir. Kamil'in en dikkat çeken özelliği uykuyu çok sevmesidir. Sevim, Tayfa için

basit ve ulaşılabilir çözümler bulmaya çalışır. Dürüst, el işlerine yatkın, yardım severdir. Hale, hayvan dostu, yardım sever, çalışkan, beceriklidir. Karakterlerin kişilik özelliklerine bakıldığında ve çizgi filmin bölümleri incelendiğinde Hayri ve Kamil'in sözlü kavgaları ve Hayri'nin sözleriyle arkadaşlarını küstürmesi ile olaylara aşırı hassasiyet göstermesi olumsuz davranış özellikleri olarak görülmektedir. Bunların yanı sıra doğayı koruma, hayvan sevgisi, dost canlısı olmak, yardım severlik çizgi filmde kahramanların kişilik özellikleriyle vurgulanmaktadır.

7.2. *Arı Maya* çizgi filmine yönelik bulgular

Bir bal arısı olan *Arı Maya*, sevimli ve maceracıdır. Ona göre daha az çalışkan olan utangaç Willy ve bilgili çekirge Philip yakın dostlarıdır. Willy ile sürekli maceradan maceraya koşarlar ancak bu maceralarda yönlendirici olan daha çok Maya'dır.

Çizgi filmin 2015 Eylül ve 2016 Haziran ayları arasında en çok izlenen üç bölümünde yer alan değerler tabloda yer almaktadır:

Tablo 2

Arı Maya çizgi filminde yer alan değerler

Değerler	Değerlerin <i>Arı Mayada</i> geçme sıklığı	Değerlerin geçtiği bölümler
Çalışkanlık	10	1., 2., 3.
Kahramanlık	-	-
Dayanışma	1	1.
Dostluk/arkadaşlık	21	1., 2., 3.
Vefa	-	-
Sadakat	1	2.
Aile	1	3.
Vatan	-	-
Bayrak	-	-
Millî kültür	-	-
Sevgi	33	1., 2., 3.
Saygı	22	1., 2., 3.
Merhamet	11	1., 2.
Eşitlik	1	2.
Yardımlaşma	26	1., 2., 3.
Dürüstlük	1	3.
Özgürlük	-	-
Sorumluluk	7	1., 2.
Görev bilinci	7	1., 2.
Adalet	6	1., 2.
Temizlik	1	

Arı Maya'nın seyredilen tüm bölümlerinin Tablo 2'de yer alan değerlere yüksek düzeyde katkıda bulunduğu görülmüştür. Sevgi, yardımlaşma, saygı, arkadaşlık, merhamet, çalışkanlık değerleri ön planda tutulmuştur. Bunların yanı sıra sorumluluk, görev bilinci, adalet, dayanışma, sadakat, aile, eşitlik, dürüstlük, temizlik değerlerine de yer verilmiştir. Kahramanlık, vefa, vatan, bayrak, millî kültür ve özgürlük değerlerine izlenen bölümlerde yer verilmemiştir. Karıncalara su deposu yapılması, *Arı Maya*'nın Willy'yi bulduğu çiçeği diğer arılarla paylaşması için ikna etmesi, Solucan Max'in toprağı kazarak *Arı Maya*'ya yardımcı olması, gözleri görmediği için tek başına uçamayan Barry'ye *Arı Maya*'nın yardım etmesi, kovadaki arıların Willy'ye hakkından fazla bal vermemesi, Willy'nin yavru arılara bakmayı kabul etmesi, kraliçe arının kovana karşı kendini sorumlu hissetmesi, *Arı Maya*'nın düşen örümceğe acıması, karıncaların liderlerinin ikazlarına uyması, *Arı Maya*'nın arkadaşı Lara için sürpriz kutlama planlaması, Yargıç Balmumu'nun cesaretinden dolayı Willy'i kutlaması,

hayvanların kurumak üzere olan meşe ağacını kurtarabilmek için yer mantarlarını dikmesi izlenen bölümlerde yer alan olumlu değerlerden birkaçıdır.

Olumlu değerlerin yanında çizgi filmde olumsuz değerler de yer almaktadır. 1. bölümde Willy'nin düşen örümceğe hak ettiğini bulursun demesi sevgi değerine; *Arı Maya* ve Willy'nin örümceğin evine izinsiz girmesi ile izin istemeden örümcek ağını almaları saygı değerine; böceğin çaba harcamadan yaban mersinini çalması çalışkanlık değerine; Willy'nin yediği balı diğer böceklerle paylaşmak istememesi dostluk/arkadaşlık değerine; Willy'nin kovanın soğutulmasına yardımcı olmayı istememesi yardımlaşma değerine; Willy'nin yavru böceklerle bakmaktan kaçınması sorumluluk değerine olumsuz örnek olarak gösterilebilir.

Arı Maya çizgi filminin 2. bölümünde birçok olumsuz örnek bulunmaktadır. Willy'nin *Arı Maya* ve Solucan Max'e yardım etmek yerine uyumayı tercih etmesi çalışkanlık ve yardımlaşma değerlerine; Willy'nin keşfettiği çiçeğin başkaları tarafından bulunup bilinmesini istememesi ve paylaşmaması, Barry'nin kendisine yardım eden *Arı Maya* ve Willy'ye kırıcı konuşması dostluk/arkadaşlık değerine; Willy'nin yere düşen Barry ile alay etmesi dostluk/arkadaşlık ile yardımlaşma değerlerine; Barry'nin kendini üstün görerek karşısındakine emir vermesi, Willy'nin izin istemeden reçineyi çalması saygı değerine; Willy'nin özrünü kabul etmeyen Barry'yi arkasından koşturması, Willy'nin özrünü kabul etmeyen Barry'nin gözlüğünü alıp kaçması adalet değerine; Willy'nin kendisine emanet edilen balı yemesi sadakat değerine; Thekla'nın hastalığına bazı hayvanların üzülmemesi merhamet değerine olumsuz örnek teşkil etmektedir.

Çizgi filmin incelenen son bölümde yer alan olumsuz örneklerse: Willy polen toplamaya çalışan arıya engel olduğu için Yargıç Balmumu'nun gelmesi, Willy'nin Yargıç Balmumu ve Ana Kraliçe'ye saygısızca sözler söylemesi saygı değerine; Willy'nin arkadaşına çayırın en çekilmezi demesi ve *Arı Maya*'nın gülmesi, Willy'nin sözleriyle kelebeğin, salyangozun ve böceğin kalbini kırması dostluk/arkadaşlık değerine; Willy'nin polen toplamaya çalışan arıya engel olması ve Willy'nin kurallara uymayarak yarışma esnasında *Arı Maya*'yla konuşması adalet değerine olumsuz örneklerdir.

Olumsuz örneklerin dışında çizgi film kalıplaşmış sözlerden “günaydın” a yer vermektedir. Bunun dışında herhangi bir deyim, atasözü kullanılmamıştır. Ayrıca “aptalca” kelimesinin kullanılması argonun da çizgi filmde yer aldığını göstermektedir.

Çizgi filmin ana karakterlerinin özelliklerine bakıldığında Maya, meraklı ve maceracıdır. Willy, Maya'nın iyi bir arkadaşıdır, yanısıra aç, korkak ve çoğunlukla yorgundur. Maya onu tek taraflı olarak maceralara sürükler. Philip ise bilge bir çekirgeci ve Maya ile Willy'nin ne zaman başı sıkışsa akılcı çözümler üretir. Bayan Cassandra, Maya ve Willy'in öğretmenidir. Onlara yol göstermenin yanı sıra doğru davranışlar edinmelerine de yardımcı olmaktadır.

Karakterlerin kişilik özellikleri ve incelenen bölümlerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki Maya yardım sever ve dost canlısı iken Willy bencil, karamsar ve tembel bir arıdır. Olaylara ilk tepkisi bu yöndedir. Başta Maya olmak üzere etrafındakiler bu özelliklerini eleştirip düzeltmesini istemektedir. Willy'nin olumsuz özellikleri arasında ise hızlıca küsmesi, uyumsuzluğu, çevresindeki karakterlere karşı sert ve saldırgan olması bulunmaktadır. Willy'nin olaylara bu yöndeki bakışı olumsuz özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

8. Sonuç

Rafadan Tayfa çizgi filminde sevgi, dostluk/arkadaşlık, çalışkanlık, yardımlaşma, saygı değerleri ön planda tutulmuştur. Çalışkanlığın özendirilmesi, başkalarına yardımcı olmanın fazileti, sevgi ve saygı gibi unsurların çokça yer alması değerlerin işlenmesi bakımından önemlidir. Buna ek olarak, mahallenin çınarı olarak görülen Basri Amca ve yetişkinlerle çocuklar arasındaki kuşak farkını, orta yol bularak dengelemeye çalışan Rüstem gibi karakterler çocukların yaş özelliklerine uygun biçimde nasihatlerde bulunmaktadır. Çocuklara yardımcı

olup sorumluluk almalarını sağlamaları değerler açısından son derece önemlidir. *Rafadan Tayfa*'da yer alan değerler ve sıklığı: sevgi (15), dostluk/arkadaşlık (11), çalışkanlık (8), saygı (7), görev bilinci (4), dayanışma (2), millî kültür (3), sadakat (2), aile (2), sorumluluk (2), vatan (1), merhamettir (1).

Rafadan Tayfa'da yabancı medeniyet ve kültürlere ait unsur bulunmamakla birlikte izlenen tüm bölümlerde Türk kültürüne ait unsurlara yer verilmiştir. Çizgi filmin mahalle ortamında geçmesi, mahallelinin dayanışma ve yardımlaşmaya önem vermesi kültürel açıdan önemlidir. Geleneksel halk oyunları ve çocuk oyunları da kültüre ait diğer öğelerdir. Bunların dışında “nasılsınız, kalın sağlıcakla, hayrola, sağ ol, merhaba, hay Allah, eksik olma” gibi Türk kültürüne ait kalıp sözler ile “belini bükmek, denk getirmek, elden gitmek, göz kulak olmak, canla başla çalışmak, seferber olmak” gibi deyimler izlenen bölümlerde sıkça kullanılmaktadır.

Çizgi filmde olumlu değerlerin dışında olumsuz örnek teşkil edebilecek kullanımlar da mevcuttur. *Rafadan Tayfa* çizgi filminde işlenen 65 değerın %7'si olumsuz örnektir. Sözlü kavga, arkadaşının fiziksel özellikleriyle dalga geçme, kurallara uymama, olumsuzluklar karşısında pes etme olumsuz davranış ve tutumlara örnektir.

Arı Maya çizgi filminin izlenen tüm bölümlerde ise özellikle sevgi, yardımlaşma, saygı dostluk/arkadaşlık, merhamet, çalışkanlık değerleri ön plandadır. Bunların yanı sıra arıların sorumluluk almaktan kaçınmaması, görevi zamanında bitirme, kovan kurallarına sık sık vurgu yapılması değerlerin olumlu yönde işlenmesi açısından önemlidir. *Arı Maya* çizgi filminde yer alan değerler ve sıklığı: sevgi (33), yardımlaşma (26), saygı (22), dostluk/arkadaşlık (21), merhamet (11), çalışkanlık (10), sorumluluk (7), görev bilinci (7), adalet (6), dayanışma (1), sadakat (1), aile (1), eşitlik (1), dürüstlük (1), temizliktir (1).

Çizgi filmde olumlu örneklerin yanı sıra olumsuz örnek teşkil edebilecek kullanımlar da mevcuttur. *Arı Maya* çizgi filminde işlenen 149 değerın %15'i olumsuz örnektir. Yardım etmek istememek, hırsızlık, sorumluluklardan kaçınmak, alay etmek, tembellik yapmak, emanete riayet etmemek, kurallara uymamak, söz ve davranışlarla başkalarının kalbini kırmak olumsuz davranış ve tutumlara örnektir.

Rafadan Tayfa ve *Arı Maya* çizgi filmlerinin izlenen tüm bölümlerinde sevgi, yardımlaşma, saygı dostluk/arkadaşlık değerleri ön plandadır. Sorumluluk, görev bilinci, dayanışma, sadakat, aile değerleri çizgi filmlerde vurgu yapılan diğer değerlerdir. Vefa, bayrak ve özgürlük değerlerine her iki çizgi filmde de yer verilmemiştir.

6-9 yaş grubu çocuklarda değer öğretiminde çizgi filmler önemli bir eğitim aracıdır. Ancak yaşına uygun ve doğru karakterleri içeren program seçimiyle çocuğun eğitimine katkı sağlanabilir. Bu yaş grubu çocuklar model alarak öğrenme eğiliminde olduklarından örnek davranışlar sergileyen karakterler çocuğun istenilen yönde davranış geliştirebilmesi için önemlidir. Araştırmanın konusunu teşkil eden çizgi filmlerin değerler yönünden zengin olduğu görülmüştür. Ancak bu çizgi filmlerde olumsuz tutum ve davranışlar da gözlenmiştir. Bu tür sahnelerin en aza indirilmesi hatta yer almaması çocukların gelişimi açısından önemlidir.

Çizgi filmlerin çocukları etkileme ve yönlendirme özellikleri düşünüldüğünde millî kültür öğelerini içeren çizgi filmlerin desteklenmesi ve yaygınlaşması önemli bir husustur. *Rafadan Tayfa* Türk kültürüne ait öğeler barındırırken *Arı Maya* yabancı kültür öğelerine sahiptir. Bu sebeple Türk kültürüne yer veren çizgi filmlerin yapım ve yayınının artmasına önem verilmelidir.

Arı Maya'da fiziksel şiddet yer almamakla birlikte sözel ve psikolojik şiddete yer verilmektedir. Willy'nin olumsuz özellikleri arasında ise hızlıca küsmesi, uyumsuzluğu, çevresindeki karakterlere karşı sert ve saldırgan olması bulunmaktadır. Bu davranışları kimi zaman öteki karakterler de sergilediği için izleyicilerde bu negatif tutum ve tavırların pekişmesine yol açmaktadır. Willy'nin bu davranışlarını yapmaması için çevresindekiler tarafından nasihat verilmesi zayıf bir öğretim aracıdır. Bunun yerine bu tür davranışlara hiç yer verilmemelidir.

Kaynakça

- Aydın, M. Z. & Gürler, A. Ş. (2012). *Okulda değerler eğitimi yöntemler-etkinlikler-kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji nedir* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Attila Kitabevi.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler eğitimi ve Türkçe derslerinde kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kluckhohn, C. (1962). Values and value-orientations in the theory of action. T. Parsons And E. A. Shils (Ed.), *Toward a general theory of action* (s. 388-433) içinde. Massachusetts: Harvard University Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6-8. sınıf)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2010). *18. Millî Eğitim Şûrası çalışma raporu*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (1-8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (1-8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın sihirli yılları: Okulöncesi dönem*. İstanbul: Epsilon.
- Online Etymology Dictionary. (t.y.). *Value*. Erişim adresi (22 Aralık 2018): https://www.etymonline.com/word/value#etymonline_v_4620
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Şahin, Ş. (1987). *Kitle haberleşme araçlarında radyo ve televizyonun kültür değişimleri üzerine yaptığı tesirlerle ilgili bir değerlendirme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tokgöz, O. (1982). *Televizyon reklamlarının anne-çocuk ikilisine etkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim problemlerimiz üzerine düşünceler*. Ankara: Mikro Yayınları.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (2015). *TRT genel yayın planı*. Erişim adresi (22 Aralık 2018): <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/s.aspx?id=genel+yayin+plani>